МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

КОЗИНЕЦЬ Олександр Володимирович

УДК 376(477)(092)

ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ РУДОЛЬФА ГЕНРІХОВИЧА КРАЄВСЬКОГО

13.00.03 – корекційна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Синьов Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
директор Інституту корекційної педагогіки
та психології.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Бондар Віталій Іванович,
не працює.

– кандидат педагогічних наук
Трофименко Людмила Іванівна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії логопедії.

Захист відбудеться «1» липня 2015 р. о 14:30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «28» травня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради С. В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес становлення та розбудови сучасної української освіти неможливий без урахування вже напрацьованого вітчизняного педагогічного досвіду. Політичні, соціальні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють зміни в системі національної освіти, зокрема, у спеціальній педагогіці. Вони пов'язані з необхідністю осмислення минулого, об'єктивною оцінкою історичних умов розвитку, вивченням науково-педагогічних поглядів, концепцій, теорій та практичного досвіду вчених минулих років. Особливий інтерес викликає науково-методична, організаційна й громадська діяльність окремих вітчизняних педагогів-дефектологів, зокрема, радянських часів.

Звернення до радянського періоду значною мірою обумовлене тим, що в той час відбувався інтенсивний пошук та розвиток оригінальних теоретичних і методичних засад підготовки корекційних педагогів, розроблялися нові вітчизняні методи й методики роботи в галузі корекційної освіти.

Реформування національної системи спеціальної освіти на демократичних засадах, оновлення її змісту та структури сприяє тому, що упродовж останніх десятиліть в Україні активно досліджуються питання внеску у розвиток дефектологічної науки вітчизняних учених. Зокрема, завдяки науковим дослідженням В. В. Барка, Віт. І. Бондаря, В. А. Гладуша, Е. П. Грози, В. В. Золотоверх, Н. В. Єфіменко, С. І. Корнєва, Н. О. Климко, Л. Г. Кулик, А. В. Орлова, О. М. Таранченко, О. М. Потапенко, М. О. Супруна, С. В. Федоренко, В. М. Шевченка та інших висвітлюється історія становлення та розвитку української дефектології, досліджується життєвий шлях, наукова й просвітницька діяльність українських учених у цій галузі – А. М. Гольдберг, Н. Ф. Засенко, Г. М. Мерсіянової, І. С. Моргуліса, І. О. Сікорського, І. П. Соколянського, О. М. Щербини, М. Д. Ярмаченка та інших.

Особливе місце серед провідних діячів дефектологічної освіти й науки XX ст. належить українському лікарю, викладачу та вченому Рудольфу Генріховичу Краєвському (1897-1980), діяльність якого стала помітним внеском у розвиток вітчизняної сурдопедагогіки та логопедії.

Попри наявність поодиноких посилань на наукові праці вченого (Т. Л. Берник, О. С. Горлачов, К. О. Глушенко, В. В. Золотоверх, Н. О. Климко, С. В. Кульбіда, О. М. Потапенко, О. М. Тищенко та інші), в результаті аналізу літературних джерел і документів нами було встановлено, що цілісного дослідження життєвого шляху, громадської та наукової діяльності й оригінальних психолого-педагогічних ідей Р. Г. Краєвського не проводилося.

Недостатня розробленість проблеми, її значущість для сучасної теорії й практики навчання та виховання дітей з порушеннями слуху та мовлення зумовили вибір теми дослідження, а саме: «Проблеми корекційної педагогіки у творчій спадщині Рудольфа Генріховича Краєвського».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою наукового напряму «Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки вчителів».

Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 27 березня 2014 року), узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 29 квітня 2014 року).

Мета дослідження полягає у здійсненні цілісного історико-педагогічного аналізу та визначенні можливості впровадження в практику сучасної національної системи спеціальної освіти наукового внеску Р. Г. Краєвського.

Відповідно до зазначеної мети, виокремлено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати життєвий і творчий шлях та провідні чинники у становленні особистості Р. Г. Краєвського як науковця; дослідити витоки його громадської та просвітницької діяльності.

2. Здійснити періодизацію життєвого й творчого шляху Р. Г. Краєвського.

3. Визначити та розкрити основні науково-методичні ідеї Р. Г. Краєвського, показати їхнє значення для сучасної теорії та практики навчання й виховання осіб з порушеннями слуху та мовлення.

4. Узагальнити внесок Р. Г. Краєвського у становлення системи корекційної освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – історія української дефектології.

Предмет дослідження – проблеми сурдопедагогіки та логопедії у творчій спадщині Р. Г. Краєвського.

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення про зв'язок історичних досліджень із сучасністю (С. Д. Бабишин, О. Р. Мазуркевич, О. В. Сухомлинська, М. Д. Ярмаченко та ін.), роль особистості в розвитку науки (І. Д. Бех, А. М. Бойко, Віт. І. Бондар, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.); теорія про соціально-історичну зумовленість та корекційну спрямованість освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку (Віт. І. Бондар, І. Г. Єременко, С. П. Миронова, В. М. Синьов, Є. П. Синьова, М. О. Супрун, В. В. Тарасун, Л. І. Фомічова, О. П. Хохліна, А. Г. Шевцов, М. К. Шеремет та ін.); вчення про причини виникнення порушень мовлення, їх профілактику, методи корекції, особливості й можливості розвитку осіб з вадами слуху та мовлення (Л. С. Журавльова, С. Ю. Конопляста, Є. Ф. Соботович, В. В. Тарасун, Л. І. Трофименко, Л. І. Фомічова, М. К. Шеремет та ін.); методологія дослідження історії корекційної освіти в Україні (Т. Л. Берник, Віт. І. Бондар, В. А. Гладуш, Н. В. Єфіменко, В. В. Золотоверх, Л. Г. Кулик, М. О. Супрун, С. В. Федоренко, М. Д. Ярмаченко та ін.).

Методи дослідження:

– теоретичний аналіз, синтез, класифікація й узагальнення відомостей і фактів із наукових, методичних та архівних джерел, які сприяли вивченню творчого доробку Р. Г. Краєвського з позицій історії, теорії та практики;

– пошуково-бібліографічний: вивчення архівних фондів, описів, бібліотечних каталогів та видань, за допомогою яких досліджувалася науково-просвітницька діяльність Р. Г. Краєвського;

– біографічний, хронологічний, порівняльно-зіставний методи, що дали змогу розглянути діяльність Р. Г. Краєвського в динаміці та часовій послідовності, знайти підстави для з'ясування виникнення та втілення логопедичних та сурдопедагогічних

ідей вченого і співвіднести відомості й факти, пов'язані з Р. Г. Краєвським, із різних дослідницьких джерел;

– системно-структурний – систематизація та класифікація розрізненої у часі науково-педагогічної інформації про Р. Г. Краєвського;

– метод періодизації дозволив співвіднести зміст діяльності Р. Г. Краєвського з характерними для того періоду розвитку логопедії та сурдопедагогіки рисами й подіями;

– метод актуалізації історичного досвіду дав можливість визначити цінність особистості Р. Г. Краєвського та його надбань для теорії та практики сучасної корекційної освіти;

– емпіричні методи: анкетування, інтерв'ю, бесіда, зіставлення незалежних характеристик, що дали можливість з'ясувати особистісні риси Р. Г. Краєвського як людини, вченого та викладача.

Основні джерела дослідження становлять різні за характером та змістом матеріали – архівні документи Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (фонд 34), періодичні видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; архівні документи Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (фонд 1321); Центрального державного архіву вищих органів влади та органів державного управління України (фонд 166); Державного архіву міста Києва (Фонд Р-346); історична, медична, психологічна та педагогічна література; матеріали періодичних видань, Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференцій. Значну групу джерел становлять праці Р. Г. Краєвського – наукові статті, доповіді, рецензії, навчальні посібники, рукописні матеріали, а також публікації про нього.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* в узагальненому й систематизованому вигляді розкрито сутність психолого-педагогічних ідей Р. Г. Краєвського; виділено та охарактеризовано етапи науково-педагогічної діяльності вченого; показано значущість наукового доробку Р. Г. Краєвського для сучасної теорії та практики з питань розвитку міміко-жестового мовлення, використання залишкового слуху особами з вадами слуху, підготовки кадрів у галузі корекційної освіти, розробки класифікації мовленнєвих порушень, корекції та профілактики заїкання;

– *у науковий обіг введено* документи, рукописи та архівні матеріали, які характеризують Р. Г. Краєвського як людину, вченого, педагога;

– *уточнено* біографічні дані Р. Г. Краєвського;

– *доповнено* дані з історії вітчизняної дефектології, зокрема, з питань підготовки вчителів-логопедів в Україні в повоєнні роки, розробки наукових посібників та підручників, спеціальних технічних пристроїв для проведення корекційної роботи;

– *набули подальшого розвитку* критерії, за якими було здійснено періодизацію життєвого й творчого шляху Р. Г. Краєвського.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що отримані результати можуть використовуватися в подальших історико-педагогічних дослідженнях для удосконалення змісту навчальних курсів з історії корекційної педагогіки, логопедії та сурдопедагогіки; у роботі наукових студентських гуртків;

при написанні підручників, науково-методичних та навчальних посібників і програм з історії корекційної педагогіки; для розробки спецсемінарів та спецкурсів дефектологічних дисциплін у системі вищої педагогічної освіти. Низку наукових проблем, які досліджував Р. Г. Краєвський, можна використати як тематику для курсових, дипломних та магістерських робіт.

Результати проведеного дослідження були реалізовані при розробці змісту навчальних дисциплін «Спеціальна педагогіка з історією», «Вступ до спеціальності. «Корекційна освіта і педагогічна деонтологія»», «Логопедія» Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка про впровадження № 298/14 від 24.09.14); «Спеціальна педагогіка з історією», «Логопедія», «Основи корекційної роботи», спецкурсів і спецсемінарів з логопедії, спеціальної педагогіки та психології психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка про впровадження №4884/01-55/19 від 25.11.2014).

Особистий внесок автора в праці, написаній у співавторстві [2], полягає в зборі архівного матеріалу, його систематизації та аналізі з позицій сучасної сурдопедагогіки та логопедії.

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася шляхом доповідей та публікацій на Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях:

– *Міжнародних:* «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців» (Київ, 2012); «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2013); «Инновационный потенциал научно-исследовательской работы аспирантов» (Росія, Москва, 2013); «Инновационные технологии в социальной работе и образовании» (Росія, Ставрополь, 2014); «Актуальні проблеми логопедії» (Київ, 2014);

– *Всеукраїнських:* «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 2013); «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (Київ, 2014), звітних наукових конференціях НПУ імені М. П. Драгоманова (2013, 2014).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено у 14 публікаціях з теми дисертаційного дослідження, серед яких 1 – у співавторстві. З них 8 – у наукових фахових виданнях України, 1 публікація – в іноземному фаховому виданні.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них 171 – основний текст. Список використаних джерел охоплює 232 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, мету, предмет, завдання, розкрито теоретико-методологічну основу, методи дослідження, окреслено джерельну базу дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне й практичне значення, подано дані про особистий внесок автора та апробацію результатів пошуково-дослідної роботи.

У першому розділі «Життєвий шлях, професійна та просвітницька діяльність Р. Г. Краєвського» окреслено основні етапи життєвого й творчого шляху Рудольфа Генріховича, розкрито провідні чинники формування його наукового світогляду; досліджено витоки просвітницької діяльності, особливості розвитку й трансформації спеціальних освітніх закладів України для осіб з психофізичними вадами кінця XIX – середини XX століття.

Біографічний, життєвий та творчий шлях простежено через наявні архівні документи, літературні джерела, наукові рукописи, особисті речі, надані родиною Р. Г. Краєвського, та шляхом анкетування 21 респондента – його колег, друзів, учнів, студентів. Для зіставлення та порівняння біографічних даних Рудольфа Генріховича нами були використані та доповнені критерії для аналізу життєвого шляху та наукової діяльності, розроблені Н. О. Климко: суттєві зміни в змісті та спрямованості його професійного зростання у різні роки (студент, аспірант, кандидат наук, доцент); характер провідної діяльності на різних етапах життя з урахуванням соціально-політичних, економічних та демографічних ситуацій в Україні (навчання, робота в спецзакладах освіти, евакуаційних шпиталях, інспектором-методистом Міністерства освіти УРСР, викладацька діяльність, керівництво науково-методичними курсами для поліклінічних логопедів м. Києва та м. Ворошиловграда (нині – м. Луганськ), період художньої творчості); військово-політична ситуація в країні (українсько-радянська війна 1917–1921 рр.; Друга світова війна 1939–1945 рр.); об'єктивні можливості особистісного та професійного впливу на розвиток української дефектології (начальник сектора медичної статистики; завуч Київської школи глухих; консультант-методист з логопедії); особливості розвитку педагогічної теорії та практики в Україні, зокрема, спеціальної; професійне спілкування та оточення Р. Г. Краєвського (теоретики й практики педагогічного, психологічного та медичного напрямів); особливості громадської спрямованості Р. Г. Краєвського; обсяг і зміст науково-педагогічної спадщини (75 джерел, серед яких – архівні документи, підручники, брошури, наукові рукописи, словники, стенограми доповідей та курси лекцій).

Народився Рудольф Генріхович 12 квітня 1897 року у м. Варшаві в родині польського дворянина. На становлення його особистості в ранні роки помітно вплинула сім'я; навчання в класичній гімназії-пансіонаті в м. Бонковіце (1910–1914 рр.), де у нього почав проявлятися потяг до науки й зацікавленість професією педагога; період здобуття вищої освіти в Петроградському психоневрологічному інституті (1914–1916 рр.), де почали формуватися його інтереси в галузі наукової та практичної медицини. Значний вплив на становлення особистості Р. Г. Краєвського в цей час здійснив видатний учений В. М. Бехтєрєв, з яким він додатково займався вивченням анатомії й фізіології людини.

Навчання в Психоневрологічному інституті було перерване війною і в 1920 р. червоноармієць Р. Г. Краєвський по службі був переведений з м. Петрограда до м. Києва. У 1928 році – подав документи, але не зміг вступити до Київського медичного інституту. Упродовж 1929–1932 рр., не полишаючи роботи на посаді фельдшера в Кирилівській психіатричній лікарні (1924–1932 рр.), здобував педагогічну освіту в Київському Інституті соціального виховання при Вищому інституті народної освіти на дефектологічному відділені (згодом перейменованого в

Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького (далі – КДПІ імені О. М. Горького), а нині – НПУ імені М. П. Драгоманова). По закінченні отримав кваліфікацію педагога-дефектолога в установах дефективного дитинства та кабінетах.

Працював вчителем фізичної культури в Київській школі для сліпих (1931 р.), вихователем, а згодом – завідувачем слухомовленнєвого кабінету в Київському дитячому будинку № 16 для глухих дітей (1932 р.), пізніше – у військово-лікувальній експедиційній комісії та військово-лікувальній експертній лабораторії Київського військового округу (до 1937 р.), консультантом-методистом з логопедії при відділі шкіл для глухих у Центральному науково-методичному кабінеті спеціальних шкіл Народного Комісаріату Освіти УРСР (1937–1941 рр.).

Упродовж 1941–1944 рр. був начальником санпропускника, пізніше – сектора медичної статистики Управління евакуаційних шпиталів та консультантом з питань порушення слуху і мовлення в спеціальних евакуаційних шпиталях при гарнізонній поліклініці та логопедом у ЛОР-клініці м. Чкалова. По закінченні Другої світової війни з м. Чкалова Р. Г. Краєвський повернувся до м. Києва, де продовжив трудовий шлях на посаді штатного інспектора-методиста шкіл для дітей з порушеннями слуху та мовлення при Міністерстві освіти УРСР (1944–1954 рр.). З 1945 року за сумісництвом почав викладати на дефектологічному факультеті КДПІ імені О. М. Горького.

З 1 листопада 1954 року перейшов на постійне місце роботи на посаду викладача спеціальної педагогіки та логопедії кафедри спеціальної педагогіки КДПІ імені О. М. Горького, де й працював до пенсії (1959 р.), однак на роботу запрошувався на умовах погодинної оплати до 1962 року.

Будучи на заслуженому відпочинку, Р. Г. Краєвський активно займався науковою, просвітницькою та творчою діяльністю. Працював над двома рукописами: «Дефектологічним словником» (1976 р.) у співавторстві з донькою С. Р. Ковальовою та мемуарами «Мій життєвий шлях» (1977–1980 рр.), які не встиг завершити. Також проявив себе як самодіяльний художник-аматор, скульптор та майстер-реставратор картин. Проводив безкоштовні курси підвищення кваліфікації для поліклінічних логопедів м. Києва Науково-дослідного інституту хвороб вуха, горла й носа (нині – Інститут отоларингології імені професора О. С. Коломійченка), які називав «науковими вівторками», оскільки зустрічі відбувалися щовівторка упродовж чотирьох років (1972–1975 рр.).

В останні роки життя (1975–1980 рр.) Рудольф Генріхович переїхав на постійне місце проживання до своїх дітей в м. Ворошиловград, де проводив індивідуальні консультації спеціалістам і батькам дітей з питань корекції слухових та мовленнєвих порушень.

26 січня 1980 року Р. Г. Краєвський помер на 83-му році життя. Похований у м. Луганську.

Аналіз архівних, біографічних, наукових матеріалів та рукопису спогадів ученого дав змогу виділити й описати **чотири періоди науково-педагогічної й творчої діяльності Р. Г. Краєвського:**

І період – здобуття освіти та формування медико-педагогічної професійно-особистісної спрямованості (1910–1929 рр.);

ІІ період – набуття практичного досвіду як дефектолога широкого профілю (1930–1944 рр.);

ІІІ період – професійно-педагогічна самореалізація та зростання шляхом удосконалення теоретико-методологічної й науково-педагогічної компетентності (1945–1962 рр.);

ІV період – узагальнення науково-методичних здобутків, просвітницької діяльності, виховання послідовників (1963–1980 рр.).

Визначення меж періодів є дещо умовним, оскільки наукова, громадська та творча діяльність Р. Г. Краєвського постійно перебувала в динамічному процесі, тому часто напрями діяльності одного періоду певний час зберігалися в межах іншого.

Р. Г. Краєвський цікавився широким колом наукових питань. Його думка цінувалася провідними вченими тих часів з різних галузей наук — В. І. Бельтюковим, Л. А. Квінтом, Р. Є. Левіною, Є. М. Харшаком, М. А. Цукерманом та іншими. Р. Г. Краєвський, окрім виданих наукових праць, залишив також значну частину неопублікованих рукописів, які становлять чималий інтерес для сучасників. Зокрема, «Дефектологічний словник з дефектології та суміжних із нею наук», «Грецько-латинсько-російський словник», логопедичний посібник для вчителів і вихователів шкіл глухонімих «Робота над вимовлянням у 3–4 класах школи для глухонімих дітей», який, окрім теорії, містив значну кількість різноманітного дидактичного матеріалу для роботи над вимовою на уроках і в позакласній роботі. Усі три праці готувалися до друку, та не були опубліковані.

Унікальність «Дефектологічного словника» Р. Г. Краєвського полягає в тому, що книга містить близько 1500 термінів і термінологічних визначень із дефектології та медицини. Для порівняння, «Дефектологический словарь», виданий трохи раніше Науково-дослідним інститутом дефектології АПН СРСР, вміщував у першому виданні (1964 р.) 700 статтей, а в другому (1970 р.) – 1000.

Обґрунтовуючи, чому словник має бути саме медико-дефектологічним, Р. Г. Краєвський зазначав, що особливо близьким є зв’язок дефектології з медициною, яка в період свого становлення була розділом медицини й тільки в процесі розвитку виокремилася. Це був основний аспект, який вирізняв усі існуючі дефектологічні російськомовні словники цього профілю від його авторського. Не випадково чорновою назвою словника Р. Г. Краєвський обрав назву «Медико-дефектологічний словник». Тритомний рукопис продовжується наскрізною нумерацією сторінок кожного тому та переліком визначень за алфавітом. Загальний обсяг словника – 580 аркушів.

Рудольф Генріхович добре знав кілька іноземних мов. Вільно володів польською й німецькою, тому теоретичними й практичними досягненнями зарубіжних дефектологів активно ділився з українськими колегами та студентами, а найбільш корисні, на його думку, напрацювання запроваджував в українську спеціальну освіту, готуючи наукові повідомлення російською чи українською мовами, а також для своїх колег на кафедрі проводив гурток із вивчення польської мови.

Знання іноземних мов знайшло своє відображення в іншому рукописі Р. Г. Краєвського – «Грецько-латинсько-російському словнику». Робота над ним

тривала упродовж 1965–1967 рр.. У словнику представлено найбільш вживані слова з побуту та терміни з медицини, психології, педагогіки та дефектології.

Незважаючи на те, що протягом життя Рудольф Генріхович періодично змінював місце проживання, а також напрями своїх професійних пошуків, найбільш продуктивними для Р. Г. Краєвського стали третій і четвертий періоди його життєдіяльності, які прямо чи опосередковано були пов'язані з м. Києвом та викладацькою діяльністю вченого в КДПІ імені О. М. Горького, де він отримав визнання як науковець-дефектолог та став автором ґрунтовних наукових праць. Проте, частина робіт Р. Г. Краєвського залишилася на рівні рукописів та до сьогодні не була частиною спадщини української дефектології. Окремі ж наукові напрацювання автора й досі залишаються не знайденими.

Період роботи науковця в КДПІ імені О. М. Горького для дослідників його життя й творчості має особливе значення з точки зору постаті Р. Г. Краєвського як викладача. Усі, хто знав Р. Г. Краєвського і працював із ним, одностайні у тому, що професійність, глибока ерудиція у різних галузях науки та культури, висока моральність, інтелігентність, артистизм, творча енергія, педагогічна майстерність, тактовність та його любов до людей вплинули на професійне становлення колег Рудольфа Генріховича, маститих і молодих на той час педагогів та дефектологів (В. І. Басюра, Е. П. Гроза, А. М. Гольдберг, П. Г. Гуслистий, Н. Ф. Засенко, С. А. Литвинов, Д. Ф. Ніколенко, М. М. Перельмутер, К. М. Турчинська, М. Д. Ярмаченко), а також студентів, яких він навчав (Г. С. Александрова, Є. О. Білевич, К. Д. Бойко, Вол. І. Бондар, Л. С. Вавіна, С. А. Гончаренко, О. М. Гопіченко, Г. М. Коберник, І. М. Лобурець, К. В. Луцько, Е. І. Пущин, В. М. Синьов, Л. О. Смирнова, Н. В. Тарасенко та інші).

Отже, завдяки вивченню архівних джерел та матеріалів, наданих родиною Р. Г. Краєвського, нам вдалося простежити життєвий та творчий шлях ученого, виділити чотири періоди його життєдіяльності та окреслити провідні чинники, які вплинули на формування його світогляду, наукових пошуків та особистісних рис.

У другому розділі «Внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику сурдопедагогіки» розкрито основні погляди вченого на дослідження проблеми навчання й виховання осіб з порушенням слуху, міміко-жестове мовлення, дактилологію та дактилографію; здійснено аналіз авторської методики слухової роботи в школі для дітей з порушеннями слуху; охарактеризовано практичну цінність його досліджень для сучасної сурдопедагогіки.

Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського була спрямована на вивчення актуальних питань теорії та практики навчання й виховання дітей з вадами слуху. Аналіз наукової спадщини свідчить про те, що Р. Г. Краєвський значну увагу приділяв проблемі використання усного мовлення в спілкуванні дітей з вадами слуху, розробці методики слухової роботи з ними, використанню технічних засобів у корекційній роботі.

Теоретико-методологічним підґрунтям досліджень Р. Г. Краєвського були погляди А. Г. Басової, В. І. Бельтюкова, Р. М. Боскіс, М. М. Лаговського, Л. В. Неймана, С. С. Преображенського, Ф. А. і Ф. Ф. Рау, М. А. Свищева, В. І. Флері, М. Є. Хватцева та інших, які забезпечили Р. Г. Краєвському можливість мульти-дисциплінарного підходу у власних дослідженнях. Його внесок

як теоретика й практика сурдопедагогіки значною мірою вплинув на теоретичне підґрунтя психолого-педагогічних основ сурдопедагогіки в Україні.

Р. Г. Краєвський дотримувався таких поглядів, які першочерговим завданням сурдопедагога визначали формування у дітей з вадами слуху навичок усного мовлення, а використання міміко-жестового мовлення – як допоміжного засобу спілкування, яке саме по собі обмежує мовленнєві можливості дитини, оскільки жест не відтворює всіх відтінків, притаманних слову.

Унікальність Р. Г. Краєвського як дослідника полягає в тому, що він першим із вітчизняних дефектологів почав вивчати семантику жестів, лінгвістику міміко-жестового мовлення, здійснювати уніфікацію словника жестів. Учений удосконалив конструкції жестових фраз для більш широкого їхнього застосування шляхом уведення в мовлення жестів-прийменників. У подальшому напрацювання Р. Г. Краєвського знайшли відображення та продовження у наукових пошуках та курсах лекцій К. Д. Бойко, О. С. Горлачова, Н. В. Іванюшевої, О. П. Круглик, С. В. Кульбіди, О. І. Трикіна та інших. Слід зазначити, що саме під впливом поглядів Р. Г. Краєвського вітчизняна сурдопедагогіка свого часу змінила погляди на міміко-жестове мовлення, зробивши розповідь за допомогою жестових знаків гранично еквівалентною словесному викладу тексту.

Рудольфа Генріховича варто також оцінити як методолога сурдопедагогіки. До значного здобутку сурдопедагогіки можна віднести авторську методику слухової роботи з дітьми з вадами слуху, в якій Р. Г. Краєвський спирався на використання залишкового слуху в глухих дітей, зазначивши, що його потрібно максимально використовувати у навчально-виховній роботі з ними. Провівши дослідження сприймання на слух мовленнєвих і немовленнєвих звуків і слів у глухих учнів, учений довів, що часто фізіологічний слух не відображає їхніх дійсних слухових можливостей. У зв’язку з цим Рудольф Генріхович дійшов висновку, що визначальним при встановленні показань до проведення слухової роботи з глухими школярами має бути обов’язкове аудіометричне дослідження, яке дасть можливість здійснювати диференційований підхід до проведення занять з розвитку слухового сприймання. Проблеми дослідження слухового сприймання та формування вимови в глухих учнів, якими займався Р. Г. Краєвський, були продовжені у науковій діяльності Г. П. Користенської та І. М. Лобурця. Останній, зокрема, і зараз продовжує читати курси лекцій в НПУ імені М. П. Драгоманова, пов’язані з корекційною роботою над слуховим сприйманням дітей з вадами слуху, їхнім протезуванням та реабілітацією.

Значну увагу в науковій діяльності Р. Г. Краєвського займало вивчення слуху та мовлення у хворих, які внаслідок військових вибухів мали порушення слухової та мовленнєвої функцій. Працюючи з таким контингентом, він уперше здійснив детальний опис процесу їхнього комплексного – логопедичного, психіатричного та отоларингоскопічного – обстеження, розробив зміст корекційної роботи з ними.

Важливим внеском у вітчизняну сурдопедагогіку є посібник Рудольфа Генріховича «Мова жестів глухих» (1964 р.), у якому автор уперше на теренах України систематизував, ґрунтовно й повно описав міміко-жестовове мовлення, узагальнив досвід радянської дефектології, познайомив вітчизняних спеціалістів-сурдопедагогів із тогочасною «мовою жестів». Ця книга стала першим і довгий час

залишалася єдиним україномовним виданням із міміко-жестового мовлення, бо містила багато практичних завдань і прикладів із власного досвіду Р. Г. Краєвського.

Чимало актуальних питань з проблем сурдопедагогіки Р. Г. Краєвський висвітлив також у брошурах «На допомогу інвалідам Вітчизняної війни з порушенням слуху і мови», «Батькам глухонімої та оглухлої дитини», у статтях наукових фахових видань.

Завдяки своїй винахідливості та медичній освіті у слуховій роботі з особами з вадами слуху, Р. Г. Краєвський розробив три власні технічні пристрої для покращення корекційної роботи з ними. Окрім звукопідсилювальної електроапаратури, яку традиційно використовували сурдопедагоги, вчений активно застосовував отофон, світловіброфон та стетофонендоскоп, адаптований для корекційної роботи з особами з вадами слуху.

Отофоном Р. Г. Краєвський користувався для більш точного визначення стану слуху, досліджуючи слухові реакції на умовний звуковий подразник за методом умовних рефлексів І. П. Павлова. *Світловіброфон* був сконструйований ученим для виховання у глухих учнів слухових диференціювань ритмічних звучань на електромагнітному репродукторі з дифузором. *Стетофонендоскоп* Р. Г. Краєвським був сконструйований для занять з дітьми з вадами слуху в слуховому кабінеті.

Згадані прилади Рудольфа Генріховича не були запатентованими. На сьогодні всі три винаходи є втраченими, але свідчать про те, що підхід Р. Г. Краєвського до своєї роботи є зразком творчого пошуку, методологічної зрілості та практичності.

Осяжність виявленого у педагогічній спадщині Р. Г. Краєвського теоретичного й практичного внеску, який стосується проблем сурдопедагогіки, дозволяє віднести його до числа провідних вітчизняних методологів і практиків дефектології. Зокрема, внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику сурдопедагогіки стосується 4 аспектів: дактилології та дактилографії; лексики та семантики міміко-жестового мовлення; авторської методики для розвитку усного мовлення дітей з вадами слуху; розробки спеціальних технічних приладів для покращення корекційної роботи з особами з вадами слуху.

У третьому розділі «Внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику логопедії» здійснено системний аналіз поглядів ученого на різні аспекти навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення, окреслено шляхи його наукового пошуку у вітчизняній логопедії.

Періодом стрімкого піднесення в розвитку дефектологічної науки в Україні стала середина 50-х – початок 80-х р. ХХ ст.. Саме в цей час формувалося коло науковців, які активно й плідно розбудовували дефектологію в Україні. Проте, вітчизняна логопедія, як одна з її галузей, на той час була менш розвинутою та дослідженою у порівнянні з іншими галузями.

Р. Г. Краєвський належить до плеяди дефектологів, яким довелося розбудовувати вітчизняну логопедію в післявоєнні роки. Тому сприяв його досвід роботи в слухомовленнєвому кабінеті в школі для глухих та десятирічний досвід роботи на посаді інспектора-методиста спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху та мовлення. Посадові обов’язки Р. Г. Краєвського на початку 1950-х рр. були співзвучні з вирішенням найбільш актуальних на той час проблем української логопедії: підготовки вітчизняних фахівців у цій галузі; розробки україномовного

дидактичного та науково-методичного матеріалу для роботи з особами, які мають порушення мовленнєвого розвитку.

Саме Рудольф Генріхович, починаючи з 1945-го р., розробляв перші українські програми для навчання студентів зі спеціальності «Логопедія» («Логопедія», «Основи дефектології», «Методика ручної праці» та ін.) в КДПІ імені О. М. Горького та програми для дітей з мовленнєвими порушеннями спеціальних закладів освіти.

Посібник Р. Г. Краєвського «Порушення мови та їх усунення» (1960 р.) став першим видання в Україні для студентів та дефектологів логопедичного профілю. Цінність цього посібника, насамперед, полягає у тому, що ще до офіційного представлення клініко-педагогічної та психолого-педагогічної класифікації мовленнєвих порушень він здійснив власну спробу класифікувати мовленнєві порушення, узявши за основу класифікації клінічну картину відмінностей порушень мовлення, що на думку дослідника, сприяло найбільш раціональній організації логопедичної роботи.

В авторській класифікації мовленнєвих порушень науковець визначив такі порушення мовлення: просту (мономорфну), складну (поліморфну), розлиту (дифузну) косноязичність (недорікуватість), вкладаючи в це поняття також дитяче (інфантильне) мовлення до 3–4 років; відкриту й закриту гугнявість (ринолалію); псевдобульбарну дизартрію; окремою групою виділив порушення мовлення при розладах слуху; органічні та функціональні порушення голосу; заїкання; алалію й афазію; порушення читання та письма – алексію, дислексію, аграфію та дисграфію. Власне, можна сказати, що Р. Г. Краєвський здійснив вдалу спробу вибудувати клініко-логопедичну класифікацію мовленнєвих порушень.

У своєму посібнику автор ознайомив українських логопедів з найбільш поширеними мовленнєвими порушеннями та методами їхнього усунення. Крім того, Р. Г. Краєвський помістив до видання вимоги та методичні рекомендації з планування роботи логопеда в логопедичних пунктах, зміст діагностичного вивчення дітей з мовленнєвими порушеннями в медико-педагогічних комісіях (як їх раніше називали), розробив методику логопедичних занять з автоматизації звуків, дав короткий тлумачний словник лінгвістичних, психологічних та медичних термінів, які мали безпосереднє відношення до логопедії.

Ще одна заслуга Р. Г. Краєвського полягає в тому, що він став першим українським викладачем, який почав читати курс лекцій з логопедії українською мовою студентам КДПІ імені О. М. Горького та першим в Україні в післявоєнні роки почав навчати студентів розробляти та грамотно вести логопедичну картку на дитину з вадами мовлення, якою з тих часів і до сьогодні користуються логопеди.

У наукових пошуках Рудольфа Генріховича з актуальних проблем логопедії чимало новаторських ідей та методичних підходів, які використовуються сучасною наукою та знайшли своє відображення й продовження у дослідженнях викладачів кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології. Зокрема, погляди вченого на профілактику мовленнєвих порушень, теоретико-методологічні підходи до розробки вітчизняних дидактичних засобів для корекції звуковимови.

Упродовж 1976–1980 рр. він займався дослідженням проблеми подолання заїкання. Після І. О. Сікорського він став першим, хто продовжив дослідження цієї проблеми на теренах української держави. Його ґрунтовний аналіз проблеми

заїкання – частина сьогоднішніх надбань психолого-медико-педагогічної спадщини в галузі розвитку та патології мовлення. Більшість тогочасних думок Р. Г. Краєвського не втратили своєї актуальності й сьогодні, а деякі, навпаки, пройшовши випробування часом, лише набули остаточного підтвердження та експериментального вивчення. Зокрема, позиція вченого щодо того, що для підвищення ефективності проведення корекції заїкання його потрібно проводити в умовах колективу; при профілактиці заїкання – спиратися на типи вищої нервової діяльності за І. П. Павловим; чітко розмежувати поняття «заїкання», «логоневроз», «скоптофобія».

Актуальною є думка ученого й про те, що для корекції заїкання на логопедичних заняттях потрібно активніше застосувати усю існуючу звукову апаратуру. В радянській спеціальній освіті часто бракувало відповідного технічного забезпечення. Тому прилад власної конструкції – отофон, який вчений використовував у роботі з особами з вадами слуху, Р. Г. Краєвський активно й ефективно застосовував також у роботі з особами із заїканням.

Дослідження проблем теорії та практики української логопедії у науковій спадщині Р. Г. Краєвського до сьогодні залишалися поза увагою наукової спільноти. Лише в наукових публікаціях Т. Л. Берник та В. В. Золотоверх Р. Г. Краєвського згадують як українського логопеда, а не лише сурдопедагога.

Отже, вивчення наукової спадщини Р. Г. Краєвського з проблем теорії та практики логопедії показало, що психолого-педагогічні ідеї, розроблені та доповнені Р. Г. Краєвським, сьогодні можна оцінити як надбання вітчизняної науки в цій важливій галузі дефектології. Зокрема, внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику логопедії стосується плідного вивчення теоретичних проблем алалії, афазії та заїкання; уточнення понятійного апарату стосовно зазначених мовленнєвих порушень; розробки педагогічних рекомендацій та дидактичних матеріалів для їхньої корекції; значимою для сьогодення залишається авторська класифікація мовленнєвих порушень, а також перший навчальний посібник автора з логопедії українською мовою.

Таким чином, аналіз науково-педагогічної спадщини Р. Г. Краєвського з теорії та практики логопедії показав, що з точки зору сучасності, актуальність, прогресивність, зваженість, ґрунтовність і творче використання наукових напрацювань ученого є цінною теоретико-методологічною основою сучасних науково-педагогічних досліджень.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової, творчої та просвітницької діяльності Р. Г. Краєвського показав непересічність цієї постаті, його вагомий вплив на становлення й розвиток спеціальної освіти в Україні на різних етапах розбудови нашої держави та дозволив зробити наступні висновки:

1. Уперше в історії вітчизняної дефектології досліджено та проаналізовано біографічний, життєвий і творчий шлях Р. Г. Краєвського через наявні архівні документи, літературні джерела, наукові рукописи, особисті речі, надані його родиною, та шляхом анкетування його колег, друзів, учнів і студентів, а також

соціально-політичні умови, які впливали на становлення особистості Р. Г. Краєвського.

2. Визначено й обґрунтовано чотири періоди науково-педагогічної й творчої діяльності Р. Г. Краєвського:

І період – здобуття освіти та формування медико-педагогічної професійно-особистісної спрямованості (1910–1929 рр.);

ІІ період – набуття практичного досвіду як дефектолога широкого профілю (1930–1944 рр.);

ІІІ період – професійно-педагогічного самовизначення, вдосконалення теоретико-методологічної й науково-педагогічної компетентності (1945–1962 рр.);

ІV період – узагальнення науково-методичних здобутків, просвітницької діяльності, виховання послідовників (1963–1980 рр.).

3. Окреслено основні науково-методичні ідеї Р. Г. Краєвського, суттєві для сучасної вітчизняної дефектології. Зокрема, внесок ученого в теорію та практику сурдопедагогіки стосується проблем дактилології та дактилографії, лексики та семантики міміко-жестового мовлення, авторської методики розвитку усного мовлення дітей з вадами слуху, розробки спеціальних технічних приладів для покращення корекційної роботи з особами з вадами слуху, видання посібника «Мова жестів глухих». Внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику логопедії стосується плідного вивчення теоретичних проблем алалії, афазії та заїкання, уточнення понятійного апарату стосовно зазначених мовленнєвих порушень, розробки педагогічних рекомендацій щодо їхньої корекції. Значимою для сьогодення залишається авторська класифікація мовленнєвих порушень, а також перший навчальний посібник з логопедії українською мовою, написаний ученим – «Порушення мови та їх усунення».

4. Встановлено, що цінним здобутком вітчизняної корекційної освіти стали розроблені Р. Г. Краєвським перші навчальні програми вищих навчальних закладів освіти з курсів «Логопедія», «Основи дефектології», «Методика ручної праці» та інших. Охарактеризовано Р. Г. Краєвського як активного суспільного діяча.

5. Доведено актуальність основних наукових поглядів Р. Г. Краєвського, аргументовано їхню важливість для сучасної національної системи спеціальної освіти України, що дає можливість стверджувати, що Р. Г. Краєвський залишив значну творчу й наукову спадщину, наповнену глибокими думками, новаторськими ідеями, ґрунтовними висновками. Життєва активність, відданість ідеї, цілеспрямованість та професійність дозволили Р. Г. Краєвському стати провідним ученим та забезпечили йому визнання як провідного спеціаліста в галузі логопедії та сурдопедагогіки в Україні й Росії у радянський період.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів науково-педагогічної спадщини Р. Г. Краєвського, оскільки залишаються невивченими російські та польські архіви, де певний проміжок часу навчався, працював та мешкав Р. Г. Краєвський. Серед перспективних напрямків для подальших досліджень можна назвати: внесок Р. Г. Краєвського в загальну педагогіку, вивчення та пошук технічних винаходів ученого, дослідження, аналіз та публікація рукописів лекцій ученого, «Дефектологічного словника» тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Козинець О. В. Погляди Рудольфа Краєвського на міміко-жестове мовлення / О. В. Козинець // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2013. – № 4. – С. 65-72.

2. Козинець О. В. Рудольф Генріхович Краєвський: особистість, педагог, вчений-дефектолог / Чепурна Л. Г, Козинець О. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 26. – С. 255-258.

3. Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на проблему заїкання / Козинець О. В. // Инновационнные технологии в социальной работе и образовании: отечественный и зарубежный опыт : сб. мат-лов Междунар. заочн. науч.-практ. конф. (г. Ставрополь, декабрь 2013 г.) / под общей ред. проф. Е. И. Зритневой ; Северо-Кавказский федеральный университет, институт образования и социальных наук, социально-психологический факультет, кафедра социальных технологий, лаборатория разработки и практики применения социальных технологий. – Ставрополь : СКФУ, 2014. – С. 236-240.

4. Козинец А. В. Проблемы теории и практики украинской логопедии в творческом наследии Р. Г. Краевского / Козинец А. В. // Современные тенденции образования лиц с ОВЗ» : мат. науч.-практ. конф., проводимой в рамках мероприятий «Дни науки МГПУ – 2014». Часть 1. / сост. О. Г. Приходько и др. – М. : ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – С. 83-88.

5. Козинец А. В. Просветительская и научная деятельность Р. Г. Краевского по вопросам теории и практики логопедии / А. В. Козинец // Современные технологии логопедической помощи в условиях специального и инклюзивного образования : мат. городск. межрегион. научн.-практ. конф.. В 2-х томах. Том 1. — М. : ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – С. 101-106.

6. Козинец А. В. Жизненый путь украинского ученого-дефектолога Рудольфа Генриховича Краевского / Козинец А. В. // Стрессоустойчивость и конфликт: личность в условиях социума рисков и угроз : мат. I Междунар. научн.-практ. конф. (3-7 февраля 2014) / под ред. Н. Ю. Демченко, И. П. Макаренко. – Невинномысск : НГГТИ, 2014. – С. 90-100.

7. Козинець О. В. Погляди Рудольфа Генріховича Краєвського на систему логопедичної допомоги в Україні в 1950-1960 р.р. / Козинець Олександр Володимирович // Гуманітарний корпус : [збірн. наук. стат. з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії]. Вип. 2 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики» / упорядники : Кучеренко Є. В., Русаков С. С. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 24-27.

8. Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на проблеми порушення мовлення при розладах слуху / О. В. Козинець // Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів : наук.-практ. журн. – К., 2014. – № 1. – С. 11-15.

9. Козинець О. В. Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського / Козинець О. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 27. – С. 75-81.

10. Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на виправлення порушень мовлення в учнів загальноосвітніх шкіл / Козинець О. В. // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова – Вип. IV. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. – С. 172-181.

11. Козинець О. В. Невідома дефектологічна спадщина Р. Г. Краєвського / Козинець О. В. // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 10 (18). – С. 28-41.

12. Козинець О. В. Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського / Козинець О. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – № 28. – С 97-103.

13. Козинець О. В. Дослідження проблеми навчання й виховання осіб з порушенням слуху у працях Р. Г. Краєвського / Козинець О. В. // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип. 3. – Бердянськ : БДПУ, 2014. – С. 121-127.

14. Козинец А. В. Теоретические подходы Рудольфа Краевского к проблеме заикания / А. В. Козинец // Весці БДПУ, серия 1. – Минск, 2015. – № 1. – С. 7-10.

АНОТАЦІЇ

Козинець О. В. Проблеми корекційної педагогіки у творчій спадщині Рудольфа Генріховича Краєвського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено вивченню витоків провідних наукових ідей сучасної дефектології, їхньому аналізу та переосмисленню у світлі актуальних питань логопедичної та сурдопедагогічної науки в контексті науково-педагогічної та просвітницької діяльності Р. Г. Краєвського. Обґрунтовано чотири періоди науково-педагогічної й творчої діяльності Рудольфа Генріховича.

У дисертації визначено основні наукові доробки вченого, суттєві для сучасної вітчизняної спеціальної педагогіки. Зокрема, внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику сурдопедагогіки стосується 4 аспектів дослідження: проблем дактилології та дактилографії; лексики та семантики міміко-жестового мовлення; авторської методики для розвитку усного мовлення дітей з вадами слуху; розробки спеціальних технічних приладів для покращення корекційної роботи з особами з вадами слуху. Внесок Р. Г. Краєвського в теорію та практику логопедії стосується 3 аспектів: активного дослідження проблем алалії, афазії та заїкання; розробки авторської класифікації мовленнєвих порушень; публікації першого україномовного підручника з логопедії.

Оприлюднено нові наукові й архівні матеріали та невідомі раніше документи й рукописи, які можуть бути використані при підготовці підручників з історії корекційної педагогіки, викладанні навчальних курсів з історії дефектології. Охарактеризовано науково-практичний та історичний контекст, в якому відбувалося становлення Р. Г. Краєвського.

Ключові слова: Р. Г. Краєвський, творча спадщина, дефектологія, корекційна педагогіка, КДПІ імені О. М. Горького, історія, сурдопедагогіка, логопедія, періодизація, спеціальні заклади освіти.

Козинец А. В. Проблемы коррекционной педагогики в творческом наследии Рудольфа Генриховича Краевского. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена изучению научно-педагогической и просветительской деятельности Р. Г. Краевского. Охарактеризован научно-практический и исторический контекст, в котором происходило становление ученого. Обозначено четыре этапа его деятельности:

I период – получение образования и формирование медико-педагогической профессионально-личностной направленности (1910–1929 гг.);

II период – приобретение практического опыта как дефектолога широкого профиля (1930–1944 гг.);

III период – профессионально-педагогическая самореализация и рост путем совершенствования теоретико-методологической и научно-педагогической компетентности (1945–1962 гг.);

IV период – обобщение научно-методических достижений, просветительской деятельности; воспитание последователей (1963–1980 гг.).

Для анализа биографических данных Р. Г. Краевского были использованы следующие критерии: изменяемость его профессионального уровня; характер ведущей деятельности в определенный исторический промежуток времени; объективные возможности персонального влияния на развитие дефектологии в Украине; военно-политическая ситуация в стране; объем и сущность научно-педагогических работ.

Дана характеристика и оценка основным научным трудам Р. Г. Краевского, значимых для современной украинской дефектологии. Вклад учёного в развитие украинской логопедии касается первого в Украине пособия по логопедии, изданного на украинском языке – «Нарушения речи и их устранение» (1960 г.); авторской классификации речевых нарушений (еще до официального представления клинико-педагогической и психолого-педагогической классификаций речевых нарушений); плодотворного изучения теоретических проблем алалии, афазии и заикания.

Важным вкладом Р. Г. Краевского в отечественную сурдопедагогику есть его пособие «Язык жестов глухих» (1964 г.), в котором автор впервые в Украине основательно и полно осуществил описание мимико-жестовой речи на украинском языке. Также учёный активно занимался проблемами дактилологии и дактилографии; лексикой и семантикой мимико-жестовой речи; разработал авторскую методику для развития устной речи детей с нарушениями слуха, специальные технические приборы для улучшения коррекционной работы с лицами с недостатками слуха.

Обнародованы новые научные и архивные материалы, а также неопубликованные ранее документы могут быть использованы при подготовке

учебников по истории коррекционной педагогики, для преподавания учебных курсов по истории дефектологии.

Доказана актуальность основных научных взглядов Р. Г. Краевского, аргументирована их важность для современной системы специального образования Украины, что дает возможность утверждать, что Р. Г. Краевский оставил после себя значительное творческое и научное наследие, наполненное глубокими мыслями и новаторскими идеями. Это позволяет по праву причислять его к выдающимся дефектологам Украины.

Ключевые слова: Р. Г. Краевский, творческое наследие, дефектология, коррекционная педагогика, КГПИ имени А. М. Горького, история, сурдопедагогика, логопедия, периодизация, специальные учебные заведения.

Kozynets O. V. Issues of special education in creative legacy of Rudolf Henrihovych Krayevskyi. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.03 – special education. – National M. P. Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2015.

The given thesis covers the study on the origins of the principal scientific ideas of the contemporary defectology, their analysis and reconsideration in the light of current issues of speech therapy and education of individuals with hearing impairments within the context of the scientific, teaching and educational activity of R. H. Krayevskyi. The thesis describes four periods in scientific, educational and creative work of Rudolph Krayevskyi.

The thesis defines main scientific achievements of R. H. Krayevskyi fundamental for contemporary special education. In particular, contribution to the theory and practice of surdopedagogics covers four aspects: dactylology and dactylography (finger spelling); vocabulary and semantics of the sign language; proprietary methodology for teaching children with hearing impairment spoken language; development of specialised technical aids supporting education of individuals with hearing impairments. Contribution to the theory and practice of speech therapy covers three aspects: practical studies of alalia, aphasia and stuttering; development of proprietary classification of speech disorders; publication of the first textbook on speech therapy in Ukrainian language.

Released new scientific and archival records and previously unpublished documents and manuscripts that can be used in the preparation of textbooks on the history of corrective pedagogy, teaching courses on history of special education (defectology). The paper analyses scientific, practical and historical context with regard to the professional development of the scientist.

Key words: R. H. Krayevskyi, creative legacy, special education, defectology, corrective pedagogy, O. Horkyi Kyiv State Pedagogical Institute, history of surgopedagogics and speech therapy, periodisation, special educational institutions.